

Zasady latynizacji alfabetu gruzińskiego

Język gruziński (nazwa własna w uproszczonej polskiej transkrypcji fonetycznej: *kartuli ena*) należy do grupy południowej języków kaukaskich (nie-indoeuropejskich), wraz z językami: swańskim i lazyjskim. Jako jedyny z nich ma długą tradycję literacką od pierwszej połowy V wieku związaną z przyjęciem przez Gruzję chrześcijaństwa jeszcze w starożytności. Notowany jest przy pomocy oryginalnego alfabetu (kierunek pisma: od lewej do prawej), którego współczesny wariant nosi nazwę *mchedruli*. Jego pierwszym drukowanym zabytkiem jest *Słownik gruzińsko-włoski* wydany w Rzymie w 1629 r. W wieku XVIII dodano do owego alfabetu kilka liter, a w roku 1879 odwrotnie – usunięto pięć liter. Podany w poniższej tabeli alfabet pokrywa się z tym, który w 1879 r. ustaliło Towarzystwo Rozpowszechniania Znajomości Pisma wśród Gruzinów.

W lutym 2002 roku Państwowy Departament Geodezji i Kartografii Gruzji wraz z Instytutem Językoznawstwa Gruzjińskiej Akademii Nauk ustalił oficjalny system transliteracji pisma gruzińskiego przy pomocy liter alfabetu łacińskiego opartego na angielskiej wartości fonetycznej niektórych liter i ich połączeń (typu: *j* = polskie *dź*; *sh* = polskie *sz*); przyjęty został on także w 2009 r. jako system BGN/PCGN. System ten jest przedstawiony w poniższej tabeli wraz z uproszczoną polską transkrypcją fonetyczną.

Język gruziński jest używany w Gruzji oraz wśród emigrantów gruzińskich, m.in. w Turcji i Iranie. Łącznie mówi tym językiem około 4 milionów ludzi.

Problemem spornym jest istnienie blisko spokrewnionego z gruzińskim odrębnego języka megrelskiego (mingrelskiego), którym mówi około miliona mieszkańców Gruzji. Oficjalnie jednak nie ma on statusu odrębnego języka i jest uważany za dialekt języka gruzińskiego, zaś Megrelów (Mingrelów) uważa się na ogół za Gruzinów.

Innego rodzaju problemem jest natomiast sprawa braku rozróżniania przez pismo gruzińskie dużych i małych liter. Proponuje się tu stosowanie dużych liter przy łacińskiej transliteracji i transkrypcji nazw geograficznych według następującej zasady: duże litery na początku nazwy geograficznej, nawet jeśli liczy ona więcej niż jeden wyraz, w tym na początku terminów rodzajowych będących częścią nazwy, np. *Kwemo Kartlis Wake* (gdzie *Wake* odpowiada polskiej ‘równinie’).

Cechą charakterystyczną fonetyki gruzińskiej, którą język ten dzieli z innymi językami kaukaskimi, jest obecność w jego podsystemie spółgłosek zwartych i afrykat szeregu spółgłosek zwanych ejektywnymi lub abrupywnymi. Ich bezdźwięcznej artykulacji towarzyszy dodatkowe zwarcie krtaniowe (lub przynajmniej zbliżenie do siebie wiązań głosowych). Spółgłoski te są w transliteracji odróżniane od również bezdźwięcznych ale przydechowych (aspirowanych) przy pomocy apostrofu stojącego po odpowiedniej literze alfabetu łacińskiego, np. *p'*, *t'*, *k'*. Spółgłoski przydechowe są zaznaczane przy pomocy odpowiednich liter łacińskich pozbawionych jakichkolwiek znaków diakrytycznych, np. *p*, *t*, *k*.

Pisownia gruzińska jest niemal całkowicie fonetyczna. W zasadzie każdej literze odpowiada w wymowie ta sama głoska, albo bardzo zbliżona.

	transliteracja	transkrypcja		transliteracja	transkrypcja
ა	a	a	მ	m	m
ბ	b	b	ნ	n	n
გ	g	g	ო	o	o
დ	d	d	პ'	p'	p
ე	e	e	ჟ	zh	ž
ვ	v	w	რ	r	r
ზ	z	z	ს	s	s
თ	t	t	ტ'	t'	t
ი	i	i	უ	u	u
კ'	k'	k	ყ	p	p
ლ	l	l	ქ	k	k

	transliteracja	transkrypcja		transliteracja	transkrypcja
ღ	gh	gh	წ	ts'	c
ყ	q'	k	ჭ	ch'	cz
შ	sh	sz	ხ	kh	ch
ჩ	ch	cz	ჯ	j	dź
ც	ts	c	ჰ	h	h
ძ	dz	dz			

Uwagi.

Jeśli chodzi o alfabet gruziński, to warto zwrócić uwagę na fakt, iż niektóre jego litery, mimo braku rozróżnienia form dużych i małych, różnią się wielkością i umiejscowieniem na linii pisma. Niektóre mieszczą się w jednej linijce, np. ლ, ო, ო (jak polskie: *a, c, e*), inne zajmują dwie albo nawet trzy linijki (poziomy), np. ზ, ზ, წ, analogicznie do polskich liter: *b, p, f*.

Samogłoskę *o* wymawia się w każdej pozycji wyrazu jak polskie *i*. A więc np. nazwę miasta pisaną po gruzińsku: ქუთაისი nie tylko transliterujemy *Kutaisi* ale również tak samo transkrybujemy, ponieważ rzeczywiście nazwa ta jest wymawiana czterosylabowo: *Ku-ta-i-si*. Podobnie, trósylabowo wymawia się nazwę miejscowości ვარძია; transliteracja: *Vardzia*, transkrypcja z zaznaczeniem sylab: *War-dzi-a* (nie: **War-dzja*, czy **Wardz-ja*). Paralełą jest tu polska pisownia i wymowa nazwy *Haiti* (*Ha-i-ti*, nie: **Haj-ti*).

Analogicznie wygląda sprawa samogłoski უ, która nigdy nie jest wymawiana w języku gruzińskim jak niezgłoskotwórcze *u*, znane z polskich wyrazów takich jak np. *auto*, czy też z wymowy „wałczącej” polskiego *ł*, która wyparła tzw. wymowę kresową (jak rosyjskie twarde л). A więc np. nazwa miejscowości გუდაუთა jest wymawiana czterosylabowo: *Gu-da-u-ta* (i zapisana jednakowo w transliteracji i transkrypcji: *Gudauta*).

Spółgłoskę ლ, oddawaną w transliteracji i transkrypcji jako *gh*, należy wymawiać jak polskie dźwięczne *ch* w wyrazie *klechda* [*kleyda*].

Spółgłoska ლ, pisana w transliteracji i transkrypcji przez *l*, jest przez Gruzinów wymawiana jak rosyjskie twarde л (= polskie „kresowe” ł). Ze względu jednak na powszechne w Polsce „wałczenie” (wymowa ł jak niezgłoskotwórcze *u*) zaznaczanie tego niuansu nie jest celowe, zwłaszcza że nie ma w języku gruzińskim żadnej innej spółgłoski płynnej typu *l*.

Akcent w języku gruzińskim pada na sylabę drugą lub trzecią od końca.

Bibliografia:

1. Lia Abuladze, Andreas Ludden, *Lehrbuch der georgischen Sprache*, Helmut Buske Verlag, Hamburg 2006.
2. George Hewitt, *Georgian. A Learner's Grammar*, Routledge Grammars, London and New York 1996.
3. Andrzej Pisowicz, *Gruzja*, [w:] *Nazewnictwo geograficzne świata. Zeszyt 5: Azja Środkowa i Zakaukazie*, Główny Urząd Geodezji i Kartografii, Warszawa 2005, s. 52–62.

Oprac.: Andrzej Pisowicz